

Montserrat i la llengua catalana

Montserrat és una de les institucions més antigues de Catalunya, que amb petites interrupcions s'ha mantingut des de l'edat mitjana fins avui. Les primeres referències a Montserrat daten del 888, quan el comte Guifré de Barcelona va cedir al monestir benedictí de Ripoll quatre esglésies que es trobaven prop de la muntanya serrada —que no feia gaire havia estat alliberada de la dominació musulmana—, dues de les quals *in cacumine ipsius montis*, al capdamunt de la muntanya, on es mantenen encara: Santa Maria —el nucli inicial del futur monestir i santuari— i Sant Iscle —al qual és dedicada una capelleta romànica conservada dins el jardí dels monjos.¹

Cap al 1025 —el 1024 segons els estudiosos recents—² Oliba, abat de Ripoll i bisbe de Vic, va enviar a la casa de Santa Maria de Montserrat una petita comunitat benedictina, que depengué de Ripoll durant uns quants segles. Ens consta que ja en aquell moment hi havia llibres a Montserrat, escrits en llatí, necessaris per al culte litúrgic i per a la vida diària dels monjos. L'interès per la cultura, típic de Ripoll i relacionat tradicionalment amb l'orde benedictí, va anar creixent-hi a

1. Per a la història de Montserrat en general, vegeu Anselm M. ALBAREDA, *Història de Montserrat*, 6a ed. rev. i ampl. per Josep Massot i Muntaner, Barcelona, 1977, reeditada sense canvis el 2005; Josep de C. LAPLANA, *Montserrat, mil anys d'art i història*, Manresa, 1998. Per a la història medieval, vegeu Benet RIBAS I CALAF, *Història de Montserrat (888-1258)*, Barcelona, 1990; *Annals de Montserrat (1258-1485)*, a cura de Francesc Xavier Altés i Aguiló, amb la col·laboració de Josep Galobart i Soler, Barcelona, 1997. Per a una simpàtica visió del present de Montserrat, amb moltes referències al passat, vegeu Hilari RAGUER, *Mecanoscrit sobre els monjos de Montserrat: Qui són - què fan - com viuen*, Barcelona, 2008.

2. Cf. Eduard JUNYENT I SUBIRÀ, *Esbós biogràfic del comte, abat i bisbe Oliba*, revisió a cura de Ramon Ordeig i Mata, Barcelona, 2008, p. 76-77.

mesura que la comunitat s'hi arrelava i s'hi feia més gran. No correspon a Montserrat un dels més antics textos catalans, ara conservat a la seva biblioteca —una traducció del *Forum iudicum* que no sabem exactament d'on procedeix i que no arribà a la casa fins després de la Guerra Civil—,³ però sí que ens consta que durant l'edat mitjana alguns monjos traduïren o escriviren llibres en català, i ens ha arribat —malgrat els estralls de les guerres napoleòniques i de les lluites dinàstiques de la primera meitat del segle XIX— una peça extraordinària procedent de l'*Scriptorium* de Montserrat, l'anomenat *Llibre vermell*, amb textos homilètics i devots dels segles XIV i XV en català i en llatí, i amb poemes redactats en llatí, occità i català, i acompanyats de notacions musicals, alguns dels quals referents a la Mare de Déu que es venerava al santuari⁴ i que a poc a poc anà adquirint una fama que ja durant el segle XIII sobrepassava les fronteres de Catalunya, atès que el rei Alfons el Savi dedicà algunes de les seves *Cantigas* a miracles atribuïts a la Mare de Déu de Montserrat. Una mica més endavant, al segle XIV, l'escriptor francès Jean d'Arras situà a la muntanya de Montserrat la seva obra *Mélusine*, i de llavors ençà no mancaren fins ara relats de viatges, narracions històriques, poemes o novel·les en diverses llengües que s'ocupen del tot o en part de Montserrat, com a monestir, com a santuari o com a lloc privilegiat de la natura.

A mitjan segle XV la impremta, inventada no feia gaire per Gutenberg, va arribar a Montserrat, on primer es feren imprimir estampes i butlles destinades als pelegrins i devots de la Mare de Déu i més endavant llibres, que iniciaren una activitat editorial pràcticament ininterrompuda fins avui i que permet de parlar de Montserrat com de l'editorial més antiga d'Europa en actiu, al costat de les de les universitats d'Oxford i de Cambridge. Entre els segles XV i XIX, doncs, varen sortir de Montserrat —impresos al monestir mateix o encarregats a impremtes de Barcelona o de Manresa— tota una colla de publicacions de diversa mena, en bona part en llatí i en castellà —llengua que a partir de l'entrada de Montserrat a la Congregació benedictina de Valladolid, al final del segle XV, va esdevenir l'oficial de la casa—, però també en català, llengua de la major part dels pelegrins que acudien al santuari i que hi eren atesos en català.⁵ També en català foren compostes moltes cançons religioses sobre Montserrat que esdevingueren molt populars i que foren difoses a través de les procures que Montserrat tenia a diversos indrets, com per exemple la famosa «Llàntia del rei moro», referent a un trofeu procedent

3. Aquest text va ser descobert i ha estat publicat per Anscari M. Mundó i ha estat estudiat igualment per Josep Moran i Joan Anton Rabella, des d'una perspectiva diferent.

4. Per al *Llibre vermell*, vegeu-ne l'edició facsímil parcial, amb pròleg de Francesc Xavier Altés, feta amb motiu del Mil·lenari de Catalunya (Barcelona, 1989).

5. Per a les edicions de Montserrat fins al segle XIX, vegeu Francesc Xavier ALTÉS I AGUILÓ, «La impremta i el llibre a Montserrat (segles XV-XIX)», dins el volum col·lectiu *Cinc-cents anys de Publicacions de l'Abadia de Montserrat*, Barcelona, 2005, p. 9-88.

de la batalla de Lepant, que s'ha conservat fins i tot a Mallorca, on en alguns casos començava «'Nem a missa a Montserrat / i veurem tot lo que hi ha», mentre que altres vegades la gent no n'entenia el significat primitiu i transformava el primer vers en «'Nem a missa, Montserrada», com si s'adrecessin a una noia anomenada Montserrat, nom feminitzat a Mallorca en «Montserrada».⁶

Després de diverses vicissituds relacionades amb la Guerra del Francès i amb els canvis polítics registrats a l'Estat espanyol al començament del segle XIX, Montserrat, d'acord amb les lleis desamortitzadores liberals, va quedar buit el 1835, però el 1844 el santuari va tornar a reprendre la seva activitat, amb una autorització especial de la reina Maria Cristina, i s'hi varen tornar a aplegar uns quants monjos, que inicialment, d'acord amb la legislació del moment, eren considerats sacerdots al servei del santuari. Tanmateix, a poc a poc pogueren regularitzar la seva situació i la comunitat, adherida a la Congregació italiana de Subiaco —essent que la Congregació de Valladolid, a la qual pertanyia abans, havia quedat extingida—, anà creixent i consolidant-se, sobretot durant els abadiats dels pares Miquel Muntadas i Josep Deàs, que comptaren amb la col·laboració de personalitats tan diferents com sant Antoni M. Claret, confessor de la reina Isabel II,⁷ o Víctor Balaguer, polític liberal i maçó, entusiasta de Montserrat, al qual dedicà obres en prosa i en vers i que s'autotitulava «Lo trobador de Montserrat».⁸

Seguint la tònica anterior, la llengua habitual de les publicacions d'aquella època era el castellà, bé que no hi mancava alguna excepció rellevant, com el llarg poema, editat a Manresa el 1868, *Joan Garí l'hermità de Montserrat*, el títol del qual continuava: «Obra escrita per lo R. P. D. Ignasi Corrons monjo benedictí, ja president de Montserrat», és a dir —amb un italianisme flagrant—, anteriorment president de la comunitat, després de la mort del darrer abat de l'època de Valladolid, Josep Blanch.⁹ Al «Pròlech», l'autor feia constar: «Al nostre idioma català, si no m'enganyo, li falta encara un Poema Heróich, ó quen tinga almenos la semblansa. Per més que la Academia de Barcelona¹⁰ haja estimulat los ingenis á tals composicions, un bon Poema seguit y conduit ab estro propiament poétich se fa desitjar encara. En que consistirá un tal defecte? Lo geni y lo estro certament no

6. Als successius volums de *Materials* de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, apareguts a partir de 1993, he anat recollint un bon nombre de cançons referents directament o indirectament a Montserrat, algunes de les quals tenen una gran difusió i altres són molt més poc conegudes.

7. Vegeu Eufemià FORT I COGUL, *Sant Antoni Maria Claret i Montserrat*, Tarragona, 1954.

8. Per a la important relació de Víctor Balaguer amb Montserrat —que desmunta els mites d'alguns historiadors recents sobre la «invenció de la tradició» montserratina—, vegeu Montserrat COMAS I GÜELL, *Víctor Balaguer i la identitat col·lectiva*, Catarroja, Barcelona, Palma, 2008, p. 65-70.

9. Vaig resumir la biografia d'Ignasi Corrons (Manresa, 1808 - Nàpols, 1874), a partir de material de primera mà, a Joaquim MOLAS i Josep MASSOT I MUNTANER (dir.), *Diccionari de la literatura catalana*, Barcelona, 1979, p. 180.

10. La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

están circumscrius á regions ni provincias: se sap, además, que en Catalunya hi ha ingeni per tot. De consegüent, la falta de un Poema clàssich catalá, que tant honoraria sòn primer autor, no deu consistir en la dificultat de concebirlo y conduhir-lo ab la deguda Unitat, Interés, Grandiositat y demás qualitats essencials que dependeixen de l'habilitat del compositor, sino en un obstacle inherent á algun dels requisits extrinsechs al autor, é indispensables á la obra» (p. 7). Corrons suggeria que «tal obstacle, en part pot derivar de la índole de la nostra Llengua, la qual per sa natural sensillesa se presta poch á la elocució sonora y magestuosa, tant del cas á una composició poética de tal género. Les altres Llenguas se enriqueiren, se perfeccionaren ab lo temps; y, qual més qual menos, tenen com depositadas y fora del us freqüent certas maneras y expresions elegants y més elevadas que las usuas, de las quals poden servirse los autors en las ocasions d'empenyo: tenen, diguemho aixís, dos vestits, un per los dias ordinaris, altre per los dias de gala. La Llengua catalana, no se lo que es, que sens faltarli gracia, vivesa, energia y tot lo que's vulga, no te aquesta elasticitat y com duplicitat de las altrás; va ben vestida, més sempre de un mateix trajo, ni presta al escriptor altres giros y expressions que las que se usan en una conversació familiar. Y es tant propia de son carácter la senzilla, que en tractant de vestirla millor, elevant un poch la dicció, se n' dona ella com per ofesa y ridiculizada. En una paraula, no li escau altre vestit, que l' que porta per tot dia» (p. 7-8). Corrons afegia que no volia que «la nostra Nimfa Llemosina» fes «mala cara [...] per aquesta mia crítica», i li feia dir: «He sigut desgraciada! [...] Vaig quedar órfana y baix nous pares en la flor de l'adolescencia, desde que lo Principat, per sa unió ab altrás Coronas, perdé la sua autonomia, tant necessaria al progrés de una Llengua; essent comú als idiomas seguir la condició política de engrandiment ó decadencia de sos Estats. Ma germana, la Llengua castellana, podria desplegar lo fasto que avuy desplega, si no hagués acopiat altres caudals que los que possehia en lo sigle XII, y aduc en lo sigle XV?¹¹ De qui se feya més cas, antes y durant los dits sigles, de ella, ó de mí? Y no obstant, desde á las horas me vaig arraconada, y passat á ma germana tot lo patrimoni» (p. 8-9). De tota manera, Corrons assegurava que «la Llengua catalana, ben manejada, pot, sens degenerar, apropiarse moltes maneras y expressions derivadas de la castellana y llatina, ab las quals te tant estret parentiu. Alomenos en poesia, se li permeti pendrerse ara lo que li tocaba tant de dret, y no li fou dat á sòn temps; y aixó sol li será una gran ajuda de cost. Finalment, me fundo en que la Grandiloqüencia no es un constitutiu ó part essencial de la poesia sublime» (p. 9). Amb modèstia, afirmava que, mentre continuava mancant «un Geni» que s'hi posés, ell, «sens ser poeta, sols per simple afició á la poesia catalana y fent us de las rahons sobreditas

11. Corrons posa aquí la nota següent: «En lo sigle 12, se uní Catalunya á la Corona de Aragó: en lo sigle 15, á la de Castella».

que te nostra llengua, per apropiarse alguns termes de la castellana y llatina, sa germana y sa mare, m'he entretengut en una composició de las més facils y sensil·las, que sols se distingeix de la prosa per haberli donat una mitja tinta poética, en quant basta per lo gust y oído de la gent vulgar» (p. 11). I comentava amb humor que mentre Cristóbal de Virués en el seu poema *El Monserrate* «sona la trompa sobre lo Mont Parnaso de Grecia, al peu de la font del Caball Pegás; jo toco lo pito sobre l' Mont-Serrat de Catalunya, al peu del árido Caball Bernat» (p. 12).

Aquest pròleg, de to plenament renaixentista, anava seguit d'un resum —ple d'elements llegendaris— de la història de Montserrat, des de l'any 197 fins al 1860, que acabava amb uns paràgrafs plens de pessimisme:

Lo decantat sigle de las llums había de ser lo de la ruina de Montserrat, que arribát á son apogeo debía decaurer com totas las cosas humanas. L'any 1811 fou saquejat, cremat y minat ab pólvora pels mestres de civilisació, los francesos, salvantse solament las parets del temple y la Santa Imatge, ocultada altre vegada *dels moros moderns* en un racó de la Montanya. Los monjos dispersos hi tornaren luego de cessada la guerra.

L'any 1820, los monjos sufriren la primera, pero breu expulsió, durant la qual la Santa Imatge fou trasladada á una iglesia de Barcelona fins l'any 1824, que fou tornada á son siti predilecte entre sos *antichs servidors*, los Benedictins.

Finalment, l'any fatal 1835 succehí la segona expulsió dels monjos, trobantse profès entre ells lo autor de aqueix escrit, que immediatament buscá un refugi en un monastir de Italia, y allí es ahont, suspirant per lo *ameno Montserrat*, fa sentir sos *débils Cants, desde los climas distants hont lo ha portat antisocial tempestat*. Bè es veritat que desde el 1844, per un Decret excepcional se ha entregat lo monastir als pochs monjos que sobrevihuen; més sens poder vestir la cogulla, ni donarla á cap novici, fins que la vellesa acabi ab tots ells. Lo que equival á conduhir ab honor, per tot premi, l'Ordre Benedictí al sepulcre; permetent que desaparezca de Espanya, de la patria dels Aguirres, Boils, Feyjoós y Sarmientos, un Institut de tanta antiguitat y tant crit com lo Benedictí, y tant benemerit de la civilisació y ciencias, que no crech un problema indigne de proposarse lo següent: *Nostres il·lustrats expulsors, sabrían confegir avuy dia, dat cas que Sant Benet no hagués comparegut al món?* (p. 22-23)

Com ja he assenyalat, les coses s'anaren encarrilant i el Montserrat dels abats Muntadas (mort el 1885) i Deàs (elegit el 1885, pocs mesos després de la seva professió monàstica i rellevat per l'abat Antoni M. Marcet, en qualitat d'abat coadjutor, el 1912, bé que continuà essent abat fins a la seva mort, el 1921) va anar tornant a la normalitat i creixé en tots els aspectes.¹² Durant el temps de l'abat

12. Per a les vicissituds del Montserrat dels segles XIX i XX, sobretot des del punt de vista religiós i cultural, vegeu el meu llibre *Els creadors del Montserrat modern: Cent anys de servei a la cultura catalana*, Barcelona, 1979.

Muntadas, que restaurà amb coratge el santuari a fi que hi poguessin acudir, com en segles anteriors, els pelegrins i els visitants, hi hagué un parell de celebracions especialment importants, que contribuïren a la represa de les romeries i al contacte entre Montserrat i els intel·lectuals de diverses tendències que formaven part del moviment de Renaixença de la literatura i de l'espiritualitat catalanes: les anomenades festes del Mil·lenari de 1880 —per a les quals Jacint Verdaguer, cantor per excel·lència de Montserrat, va compondre el *Virolai*, que aviat n'esdevindria l'himne—¹³ i les festes de la coronació pontifícia de la Mare de Déu i de la declaració de basílica menor a favor de l'església de Montserrat, amb motiu de les quals Jacint Verdaguer i Jaume Collell van promoure una «Corona poètica» en la qual van participar un gran nombre d'escriptors d'arreu dels Països Catalans, precedent de les que tindrien lloc més endavant el 1931, el 1956 i el 1981.¹⁴

La simbiosi entre Montserrat i Catalunya que va sorgir d'aquestes festes de 1880 i 1881, impulsada per Jaume Collell des de *La Veu del Montserrat*, de Vic,¹⁵ i per Fèlix Sardà i Salvany des de la *Revista Popular*, de Sabadell,¹⁶ i que tenia les seves arrels des de molt lluny (recordem tota la literatura sobre les batalles del Bruc¹⁷ i el paper rellevant ja assenyalat de Víctor Balaguer), va contribuir decisivament perquè els monjos anessin prenent consciència de la seva llengua i que s'arrellessin al poble català. La catalanització «oficial» de Montserrat tingué lloc al començament de l'abadiat del terrassenc Antoni M. Marcet, el 1913, però ja des de molt abans ens consta la participació entusiasta d'un bon nombre de monjos en l'Obra del Diccionari iniciada pel vicari general de Mallorca, mossèn Antoni M. Alcover,¹⁸ i no podem oblidar les col·laboracions en català a la *Revista Montserratina* —majoritàriament redactada en castellà—, fundada per l'abat Deàs el 1907, que publi-

13. Sobre Verdaguer i Montserrat vegeu Francesc Xavier ALTÉS, *Jacint Verdaguer i Montserrat*, Barcelona, 2002, i les meves notes «Jacint Verdaguer i Montserrat», a *Escriptors i erudits contemporanis: Quarta sèrie*, Barcelona, 2004, p. 51-56.

14. Vegeu el meu treball «Els poetes de les Illes Balears i el monestir de Montserrat», a *Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània*, Barcelona, 1993, p. 199-221. La «Corona literària» de 1981, promoguda per Osvald Cardona, és continguda al manuscrit 1308 de la Biblioteca de Montserrat (cf. Alexandre OLIVAR, *Catàleg dels manuscrits de la Biblioteca del Monestir de Montserrat: Primer suplement seguit d'una antologia de texts trets del fons manuscrit montserratí*, Barcelona, 1991, p. 44, que dissortadament no en descriu l'ampli contingut).

15. Vegeu el meu treball «Les campanyes patrioticoreligioses de Jaume Collell», a *Escriptors i erudits contemporanis [Primera sèrie]*, Barcelona, 1996, p. 27-33, on comento l'important llibre de Josep JUNYENT I RAFART, *Jaume Collell i Bancells: les campanyes patriòtiques-religioses (1878-1888)*, Vic, 1990.

16. Vegeu, en general, el llibre clàssic d'Adalbert M. FRANQUESA, *75 anys de patronatge de la Mare de Déu de Montserrat*, Montserrat, 1958.

17. Cf. Carola DURAN, *El Bruc en la literatura catalana del segle XIX*, Barcelona, 2008.

18. Vegeu el meu treball «Antoni M. Alcover i el monestir de Montserrat», a *Escriptors i erudits contemporanis: Segona sèrie*, Barcelona, 2001, p. 37-79.

cà fins i tot al seu moment les noves normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans.

L'època de l'abat Marcet és caracteritzada per l'obra cultural d'uns quants monjos rellevants, que faran servir sempre el català i que tiraran endavant empreses que aconseguiran un ressò internacional i que tindran continuïtat en els anys successius. El pare Anselm M. Albareda, nascut el 1892, arxiver de Montserrat i futur director de la Biblioteca Vaticana i cardenal, substituï el 1918 la *Revista Montserratina* per una altra publicació de rigorosa investigació històrica, amb títol en llatí però redactada íntegrament en català, *Analecta Montserratensia*, al costat de la qual aviat sortí *Catalonia Monastica*, igualment en català, de la qual només aparegueren dos volums. El pare Albareda sintetitzà també per primer cop el 1931 una *Història de Montserrat* adaptada als nous temps, que prescindia de les llegendes tradicionals i les substituïa avantatjosament per un estudi seriós de la documentació conservada a partir del 888, i el mateix any publicà una biografia basada en les fonts, però adreçada a un públic molt ampli, sobre *L'abat Oliva, fundador de Montserrat*. Més endavant va establir una extraordinària *Bibliografia de la regla benedictina* (1933), amb una llista de les edicions que se n'havien fet a tot el món i en totes les llengües, feina titànica en aquells moments, quan —abans dels ordinadors, de les bases de dades i d'Internet— calia recórrer amb paciència les biblioteques i anar-hi fent fitxes en paper a mà, que després eren passades a màquina i compostes lletra per lletra a la impremta de Montserrat, que l'abat Marcet havia tornat a posar en marxa i que es caracteritzava per la pulcritud i per l'elegància de les seves edicions. Poc abans de ser cridat a la Vaticana, Albareda va publicar encara un polèmic llibre sobre *Sant Ignasi a Montserrat* (1935), que li valgué les crítiques de molts jesuïtes que no admetien que els *Exercicis* de sant Ignasi tinguessin cap inspiració montserratina, i alhora una carta positiva i encoratjadora d'un jesuïta jove que amb el temps seria un gran historiador i un inseparable amic seu, el pare Miquel Batllori. Profundament catalanista, Albareda es mostrava en la seva correspondència particular enemic declarat dels militars que havien proclamat la dictadura de Primo de Rivera i a la seva *Història de Montserrat* l'anomenava el «santuari nacional de Catalunya», expressió que fou vetada més endavant per la censura franquista.

El pare Gregori M. Sunyol (o Suñol), nascut el 1879, prior de l'abat Marcet, va dedicar-se de ple a l'estudi i a la divulgació del cant gregorià, d'acord amb la interpretació que en feien els monjos de Solesmes, i va promoure el moviment litúrgic a Catalunya amb la creació de la revista *Vida Cristiana*, publicada a partir del 1914 en col·laboració entre Montserrat i l'Associació d'Eclesiàstics de Barcelona, i amb l'impuls donat al I Congrés Litúrgic de Montserrat, el 1915. Entre les seves nombroses publicacions, d'investigació o de divulgació, destaca la magnífica *Introducció a la paleografia musical gregoriana*, apareguda en català (1925) i més endavant

en francès (1935), l'edició de la qual fou dificultada per la censura de la dictadura de Primo de Rivera, que no veia amb bons ulls que el prospecte propagandístic de l'obra estigués redactat només en català i en francès, «con omisión completa del idioma castellano, sin mencionar España entre los países que se citan, con menosprecio del Estado Español», ni menys encara que al llibre es parlés d'una «notació catalana», segons una denominació científica que havia establert, a partir dels manuscrits, l'erudit benedictí francès Maur Sablayrolles.¹⁹

El pare Bonaventura Ubach, nascut igualment el 1879, es dedicà des de jove als estudis bíblics, seguint una tradició secular de Montserrat, i publicà ja el 1913 una sucosa descripció del seu viatge «per l'Aràbia Pètria seguint les petjades d'Israel», titulada *El Sinaí*. Aviat va fer plans per a la traducció en llengua vulgar de la Bíblia, que quallaren a partir del 1926 en la sèrie anomenada *La Bíblia de Montserrat*, en nombrosos volums, que contenien la traducció catalana dels diferents llibres de l'Antic i del Nou Testament, acompanyats del text llatí de la Vulgata, amb un pròleg i amb extenses notes. L'abat Marcet embarcà en aquesta empresa diversos monjos joves, que estudiaren a Jerusalem —on Montserrat arribà a fundar una casa pròpia— i que ajudaren el pare Ubach a tirar endavant els seus projectes, que incloïen també uns volums d'il·lustració —que per raons econòmiques s'aturaren aviat— i la creació d'un important museu bíblic, que encara avui està integrat dins el conjunt del Museu de Montserrat. *La Bíblia de Montserrat* va aconseguir un gran nombre de subscriptors i, com era d'esperar, fou malvista pels enemics del catalanisme polític, que enviaren cartes ofensives en lloc de butlletes d'adhesió i que, durant la Guerra Civil, arribaren a parlar de «la deplorable edición monumental de la Biblia en catalán que hacen los frailes separatistas de Montserrat».²⁰

Durant l'abadiat del pare Marcet, d'altra banda, continuà la tasca editorial que, com comentàvem abans, Montserrat havia dut a terme des del segle xv, destinada a publicar llibres per a ús dels monjos i dels pelegrins i llibres escrits per monjos. En certa manera, podríem dir que ell va fundar una «editorial moderna», que començà a fer servir el nom de Publicacions del Monestir de Montserrat i que inicià diverses col·leccions adreçades a un públic culte, a un públic devot o als simples visitants del santuari. Entre els llibres apareguts durant aquest període, la gran majoria dels quals feien servir el català, hi ha alguna obra referent a la muntanya de Montserrat i fins i tot alguna guia d'excursionisme.²¹ De més a més, els

19. Cf. el meu treball «El pare Gregori M. Sunyol i la dictadura de Primo de Rivera», a *Església i societat a la Catalunya contemporània*, Barcelona, 2003, p. 329-340.

20. Frase de Julio Martínez Santa-Olalla, a *Libertad* de Valladolid, 10 de novembre de 1938, citada per Josep BENET, *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*, Barcelona, 1995, p. 468.

21. Per a l'abat Marcet i els seus monjos vegeu, a més del ja citat *Els creadors del Montserrat modern*, el meu llibre ja citat *Església i societat a la Catalunya contemporània*, amb la bibliografia anterior.

monjos collaboraren en altres iniciatives de l'època, com ara la col·lecció «Bernat Metge», apareguda sota el mecenatge de Francesc Cambó, en la qual hi hagué el projecte d'iniciar una sèrie de traduccions de textos patristics.²²

Tota aquesta activitat cultural i religiosa de l'abat Marcet, que posava Montserrat en sintonia amb el desenvolupament progressiu d'un sentiment catalanista que tenia manifestacions molt diverses arreu de Catalunya des del segle XIX i ben especialment a partir de la creació de la Mancomunitat i de la demanda d'un estatut d'autonomia que no arribaria fins al 1932, va ser observada amb suspicàcia des del Govern i des de la nunciatura de Madrid, i fins i tot va ser poc compresa per alguns monjos «castellanistes», que arribaren a denunciar el suposat catalanisme excessiu que Marcet havia introduït al monestir. L'abat se'n va defensar com va poder, amb el suport de la majoria de la comunitat, que compartia els mateixos anhels, i posà en relleu, ja en una carta al cardenal Pietro Gasparri, secretari d'Estat del Vaticà, del 6 de novembre de 1919, que Déu l'havia «fet néixer català; els meus pares, sempre catòlics practicants, bé que a costa de grans sacrificis, em formaren en l'amor a Catalunya i a la seva llengua, i així he de confessar que després de cristià i de benedictí sóc català de cor. Però jo, de política, ni cata-

22. En una llarga carta sense data de Francesc Cambó al director de la Bernat Metge, Joan Estelrich (que pel que sembla correspon al 3 de novembre de 1943), li comentava: «*Patristica*. Des dels començaments, la F. B. M. tingué la característica d'haver inclòs, dins la seva col·lecció, els autors patristics: ens limitàrem, de moment, a Palladi [traduït pel pare Antoni Ramon i Arrufat, que abans de la guerra dirigí les publicacions de Montserrat], dins la sèrie grega, i a S. Cebrià (dos volums d'Epistolari, publicats) dins la sèrie llatina. Mn. [Tomàs] Bellpuig (assassinat pels rojos) i el Dr. [Joan Baptista] Manyà, per sort supervivent, prepararen, de S. Cebrià, els Opuscles. D'altra banda, dirigit per Dom Antoni Ramon, s'havia format a Montserrat un grup de monjos (assassinats els uns, dispersos els altres per la tempesta incivil) que es prepararen a editar-nos i traduir-nos les obres principals dels Sants Pares sobretot dels Grecs. No crec, doncs, que calgui fer una col·lecció especial independent de la F. B. M., entre altres raons per aquesta: una nova col·lecció exigiria la captació d'una subscripció nova i és molt difícil que aquesta assolís el nombre dels subscriptors de la B. M. i en canvi els Sants Pares, publicats dins la B. M., passaran sense cap esforç de propaganda ni complicació administrativa. Es tracta, doncs, en fi de comptes, d'intensificar el nombre d'autors i obres patristiques dintre la nostra col·lecció actual. Ara bé: tornarà a Catalunya Dom Antoni Ramon que tant podria ajudar-nos? Convé, ja des d'ara, tant si torna com no, tractar amb els montserratins de la continuació intensificada en la nostra sèrie patristica? Ultra els montserratins, comptem amb els Drs. Llobera [Josep M. Llovera], [Ramon] Roca i Puig, Manyà, [Adela] Trepai i algun altre, i possiblement alguns jesuïtes com els PP. Vives [potser es tracta, per una confusió, de mossèn Josep Vives i Gatell, que treballava a la Balmesiana] i [Miquel] Batllori» (Arxiu de Joan Estelrich, ara a la Biblioteca de Catalunya, que vaig poder consultar gràcies a la gentilesa de Manuel Jorba). Sobre el pare Ramon i Arrufat, vegeu el meu llibre *Església i societat a la Catalunya contemporània*, índex de noms. El *Catàleg de les publicacions dels Monjos de Montserrat. Any 1935*, imprès a Montserrat aquell mateix any, assenyalava que tenia en premsa a la Bernat Metge el volum III de la *Història* de Polibi, i en preparació el volum IV de Polibi i el *Convit de les deu verges* de sant Metodi d'Olimp, per a la «Biblioteca Els Clàssics Cristians», de Barcelona. Segons el mateix *Catàleg*, el pare Ambrós Busquets, assassinat el 1936, tenia en preparació el «text crític, introducció, versió i anotació» de les *Homilies sobre l'Hexàmeron* de sant Basili, i la traducció i anotació dels *Escrits dels pares apostòlics*, sense precisar on havien de sortir.

lana, ni castellana, ni *carlina*, ni *alfonsina*, ni nacional, ni internacional, no n'he volgut saber mai res».²³

No és estrany que, amb aquests antecedents, durant la dictadura de Primo de Rivera s'acumulessin els problemes causats per la decidida voluntat de les noves autoritats d'eradicar el catalanisme des de tots els punts de vista, que desembocaren en una petició a la Santa Seu perquè allunyés de Catalunya les dues personalitats eclesiàstiques considerades més rellevants del país, el cardenal Francesc Vidal i Barraquer, arquebisbe de Tarragona, i l'abat Antoni M. Marcet. De fet, el visitador enviat a Catalunya pel Vaticà després de les protestes de la Dictadura, el nunci a Madrid Federico Tedeschini, va exposar amb el màxim secret al cardenal Gasparri, el 22 de juny de 1928, que hi havia «dos personatges, d'altra banda virtuosos i en tantes altres coses benemèrits», que eren «exponents, fautors i propulsors del moviment catalanista, especialment pel que fa a l'ús de la llengua catalana, i no pel que fa a un ús qualsevol, sinó pel que fa a un ús que imposi com a oficial [el català] i exclouï per això automàticament la llengua castellana, fomentant amb això l'amor a Catalunya, no com una regió, sinó com una nació, encara que sigui federativa, i extingint per consegüent l'amor a Espanya». Tedeschini suggeria que, «amb el millor tractament, fossin substituïts».²⁴ A l'hora de la veritat, Vidal i Barraquer continuà a Tarragona i l'abat Marcet no fou destituït, però sí obligat a deixar Montserrat durant una temporada i a rebre-hi després el rei Alfons XIII, en una mostra de fidelitat obligada. Al mateix temps foren allunyats temporalment de Montserrat els pares Sunyol i Albareda, considerats també separatistes i malvistos per les autoritats.²⁵

Per tot plegat, no costa gaire d'entendre que a Montserrat, com a la major part de Catalunya, fos ben rebuda la proclamació de la Segona República, que repre-

23. Carta publicada per M. Ángeles FÉLIX BALLESTA, *Relaciones Iglesia-Estado en la España de 1919 a 1923, según el Archivo Secreto Vaticano*, Madrid, 2005, p. 319-320 (en tradueixo el text italià). Vegeu més detalls a l'obra acabada de citar, p. 63-70. A l'Arxiu de Montserrat es conserva material complementari, que en algun cas he fet servir a *Els creadors del Montserrat modern*.

24. Vegeu Vicente CÁRCEL ORTÍ, «Documentos del pontificado de Pío XI sobre España (1922-1939)», *Analecta Sacra Tarraconensia* (Barcelona), LXXX (2007), p. 257-258 (tradueixo el fragment transcrit de l'italià).

25. Vegeu *Els creadors del Montserrat modern*, p. 112-127; *Església i societat a la Catalunya contemporània*, p. 329-340. L'abat Marcet fou fora de Montserrat des del febrer fins al maig de 1929. El 28 de maig, onze dies després del seu retorn de Xile, l'Argentina i Terra Santa, hagué de rebre Alfons XIII i Primo de Rivera mateix al monestir (*Els creadors del Montserrat modern*, p. 123 i 126). Josep Benet, que aleshores era escolà de Montserrat, explica a les seves memòries que els escolans, que sabien la persecució de què la Dictadura feia objecte la llengua catalana, havien fet una conxorxa per romandre en silenci, en lloc de cantar, davant el rei i el dictador. El seu prefecte, el pare Àngel Rodamilans, músic assassinat el 1936, se n'assabentà i els va convèncer de deixar-ho córrer, atès que la seva actitud hauria resultat comprometedora per a l'abat Marcet i els seus monjos (cf. RAGUER, *Mecanoscrit sobre els monjos de Montserrat*, p. 140).

sentava el final d'uns anys de malson i que s'inicià el 14 d'abril de 1931 amb l'esperança d'un futur millor per a les aspiracions catalanistes.²⁶ Per tot un seguit de raons, però, les tensions entre dretes i esquerres suscitées entre el 1931 i el 1936 desembocaren en la revolta civicomilitar dretana del 17-19 de juliol de 1936 i donaren lloc a una guerra fratricida que havia de durar mil dies, durant els quals a Catalunya es desencadenà una revolució, promoguda per l'aixafament de la revolta de l'exèrcit i d'alguns elements falangistes i carlins, que anul·là pràcticament el poder de la Generalitat, controlada per Esquerra Republicana de Catalunya i presidida per Lluís Companys, i el passà en un primer moment a l'anomenat Comitè de Milícies Antifeixistes, en el qual tenien un gran predomini els grups anarquistes. Aquesta revolució tingué des de bon començament un caràcter marcadament anticlerical i no solament destruï d'una manera sistemàtica les esglésies i els convents, sinó que inicià una caça despietada de sacerdots i religiosos de tota mena, que hauria estat encara més intensa si el Govern de la Generalitat no hagués fet tots els possibles per salvar el patrimoni encara no tocat per les flames i per ajudar a fugir bisbes, sacerdots, religiosos i religioses en perill de caure a les mans dels elements que es titulaven «incontrolats», però que en realitat obeïen unes consignes ben clares i tenien uns objectius ben definits. Montserrat no quedà exempt d'aquests tristos esdeveniments. El monestir i el santuari foren salvats gairebé del tot gràcies a la intervenció dels consellers Ventura Gassol, Josep M. Espanya i Manuel Corachan, bons amics de l'abat Marcet, i la majoria dels monjos —sota la protecció de la Generalitat— foren traslladats a Barcelona i una bona part aconseguí d'amagar-se a diversos indrets o de refugiar-se a l'estranger. Així i tot, vint-i-tres monjos foren assassinats i alguns altres moriren a causa de les penyalitats de la guerra.²⁷

El gener de 1939, quan Montserrat tornà a ésser ocupat pels monjos, les coses havien canviat molt. Les noves autoritats franquistes repregueren la política anticatalana de la dictadura de Primo de Rivera i en alguns punts l'enduriren extraordinàriament, fins a l'extrem de prohibir l'ús públic del català, cosa que incloïa els llibres, els diaris, les revistes, la ràdio, les conferències, les reunions i fins i tot la predicació i la catequesi. L'abat Marcet, que hagué de mantenir —igual que el seu prior i successor Aureli M. Escarré— una actitud contemporitzadora davant

26. És totalment falsa l'acusació que sovint encara es fa, per justificar els estralls de la repressió antireligiosa dels anys 1936-1939, que els homes d'Església catalans es mantinguessin addictes a l'*ancien régime*. Llevat d'alguns elements carlins, la gran majoria eren fonament catalanistes i no tingueren res a veure amb el cop militar del juliol de 1936. L'adhesió dels bisbes a l'*Alzamiento* no es va produir fins molt més tard, quan el culte catòlic havia estat suprimit de l'Espanya republicana i quan s'hi havia desencadenat una persecució implacable contra sacerdots i religiosos.

27. Vegeu el meu llibre *La Guerra Civil a Montserrat*, Barcelona, 1984, complementat a *Església i societat a la Catalunya contemporània*, p. 535-580.

el nou règim, a fi de salvar el monestir i de mantenir-ne la continuïtat, arribà a ésser amonestat severament pel governador civil de Barcelona, Wenceslao González Oliveros, perquè al final de 1939 havia posat unes quantes paraules en català en una invitació a la tradicional festa del Bisbetó. «Le suplico no vuelva a incurrir en semejante piadosa picardía» —li deia el 9 de desembre d'aquell any. «De otra suerte, y seguramente sin proponérselo, suscitará, con el ejemplo, el deseo en alguno de invocar el precedente y de quebrantar (o intentarlo) la unidad de criterio establecida sobre estas cosas. Como decían mis antecesores del siglo xvi en la Universidad salmantina, es evidente que en esta cuestión *anguis latet sub herba*. Convendría ahuyentarla para no vernos en la precisión de aplastarle la cabeza».²⁸

A poc a poc les coses es van anar calmant, sobretot a partir de la derrota de les potències de l'Eix —aliades del general Franco durant la Guerra Civil— i un altre governador civil de Barcelona, Bartolomé Barba Hernández, va propugnar una nova política d'acostament a Catalunya. Amb limitacions i amb retrocessos, es van tornar a autoritzar les sardanes, es van permetre representacions teatrals en català i es va donar permís per a l'edició d'un tipus determinat de llibres. Dins aquest context van tenir lloc les anomenades Festes de l'Entronització de la Mare de Déu de Montserrat, amb motiu de la construcció d'un nou tron que presidís la basílica, que van ésser el pretext per dur a terme —prioritàriament en català— per primer cop després de la guerra, tot un seguit d'activitats arreu dels Països Catalans. Sota l'impuls de la Comissió Abat Oliba, presidida per Fèlix Escalas i amb Fèlix Millet com a secretari —i amb Josep Benet, secretari particular de Millet, com a secretari efectiu—, es va organitzar una mobilització de tots els estaments del país i es va propugnar una reconciliació nacional absolutament necessària després dels anys de lluita fratricida, de la duríssima repressió dels primers temps del franquisme i de la situació anòmala i sovint precària de la gran quantitat de catalans que hagueren d'emprendre el camí de l'exili.

L'arxiu de la Comissió Abat Oliba, conservat a Montserrat, ens permet de comprovar l'enorme quantitat de conferències i d'actuacions a través de la ràdio que es varen fer per tot Catalunya, els actes multitudinaris que es van organitzar a Montserrat mateix, els actes més en petit comitè del País Valencià i de les Illes Balears, els milers d'estampes i de publicacions en català que es van repartir —en un gest impossible ben poc temps abans—, i sobretot el compromís d'una gran quantitat de persones, joves i grans, de totes les tendències i de formació molt diversa, per tirar endavant tota mena d'iniciatives.

Una de les propostes que la Comissió Abat Oliba va debatre era la publicació d'un manifest d'intel·lectuals que se sentissin pròxims a l'esperit dels actes que te-

28. *Els creadors del Montserrat modern*, p. 137. La «serp» a la qual es refereix el text llatí citat pel governador és evidentment el catalanisme.

nien lloc a Montserrat. Per raons que no sabem, sembla que aquest manifest mai no arribà a fer-se públic, però ens ha arribat el text sobre el qual es treballava i que no solament dóna una bona idea dels propòsits dels qui el van redactar, sinó que sobretot ens permet d'adonar-nos que les Festes de l'Entronització van resultar decisives per al contacte entre Montserrat —aleshores simbolitzat per l'abat Aureli M. Escarré— i la cultura catalana, que ben aviat tindria altres mostres significatives i que acabaria amb la protecció donada per l'abat Escarré a la revista *Serra d'Or*, l'única que va aconseguir de sortejar els esculls d'una prohibició absoluta de premsa en català,²⁹ i amb l'obertura de Montserrat a múltiples reunions de grups i fins i tot de partits polítics que hi trobaven un acolliment que era impossible en altres indrets a causa de la inexistència de llibertat de reunió i d'associació a l'Estat espanyol.³⁰

El 1950 es va poder reprendre *La Bíblia de Montserrat*, en la qual el pare Bonaventura Ubach havia anat treballant des de Jerusalem, i l'hi ajudaren biblistes més joves, com el pare Ramir Augé i sobretot el pare Guiu Camps, que tota la vida tingué un afany especial per acostar la Bíblia al poble i per això aconseguí, amb altres col·laboradors de la casa, de fer-ne una traducció més popular, editada en cinc volums i més endavant en un volum únic per Casal i Vall d'Andorra, a partir de 1961, i en aquests moments reeditada per Publicacions de l'Abadia de Montserrat. El *Nou Testament*, primer volum d'aquesta nova Bíblia popular, tingué una difusió extraordinària, amb diverses edicions de molts milers d'exemplars, en un fenomen absolutament insòlit en aquells moments. Més endavant, el pare Guiu Camps va ser també una peça clau per a un altre projecte encara més popular de traducció de la Bíblia, l'anomenada *Bíblia interconfessional*, editada inicialment entre les Societats Bíbliques Unides (protestants), l'Associació Bíblica de Catalunya (que reunia catòlics i protestants) i les Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Més tard la iniciativa passà a l'Editorial Claret, bé que el monestir de Montserrat hi continuà present en la tasca de traducció i preparació, sobretot amb la dedicació total del pare Guiu Camps, el qual, d'altra banda, havia posat en marxa, amb la col·laboració d'altres monjos i més tard de les monges benedictines de Sant Benet de Montserrat, uns *Cursos sobre la Bíblia* que aparegueren publicats en fascicles i en llibres a Montserrat mateix.

29. El 2009 celebrem el cinquantè aniversari de la segona etapa de *Serra d'Or*, nascuda al final de 1959 de la fusió d'una revista ja titulada *Serra d'Or* —iniciada pels treballadors de Montserrat, primer el 1947 i d'una manera seguida a partir del 1955— i d'una altra titulada *Germinabit*, circular dels antics escolans de Montserrat, iniciada el 1949. Vegeu la meua síntesi «*Serra d'Or* (1959-2007)», a *Escriptors i erudits contemporanis: Setena sèrie*, Barcelona, 2007, p. 293-299, amb la bibliografia essencial, de la qual cal remarcar Carme FERRÉ PAVIA, *Intel·lectualitat i cultura resistents: «Serra d'Or» (1959-1997)*, Barcelona, 2000; Maur M. BOIX, *Cops d'ull al retrovisor*, Barcelona, 2001.

30. Vegeu en general els meus treballs «Les Festes de l'Entronització de la Mare de Déu de Montserrat (1947). Un inici de redreçament», a *Església i societat a la Catalunya contemporània*, p. 587-632, i «Els religiosos i el redreçament nacional de Catalunya», p. 259-264, dins el mateix volum.

Ja abans, des de Montserrat s'havia treballat intensament a favor de la música religiosa en català. Cal destacar d'una manera especial l'aportació del pare Hildebrand M. Miret, del pare Jordi M. Pinell i del pare Ireneu Segarra en la creació i adaptació d'himnes i salms, que a partir del 1950 tingueren una repercussió extraordinària i que fins i tot foren traduïts en altres llengües. La sensibilitat per la litúrgia i l'interès a introduir-hi el que llavors s'anomenava la «llengua vulgar» en comptes del llatí, fins al Concili Vaticà II llengua oficial de l'Església catòlica, va fer que des de Montserrat es treballés de ferm, amb l'ajuda eficaç del futur cardenal Narcís Jubany —company de seminari de l'abat coadjutor de Montserrat Gabriel M. Brasó—, per traduir al català els textos litúrgics i per fer-ne l'edició oficial aprovada pel Vaticà amb vista al seu ús a les esglésies del Principat, de Mallorca i de Menorca. A banda d'un *Missal* traduït íntegrament des de Montserrat i publicat per Casal i Vall (1964; 2a ed., 1966), alguns monjos de Montserrat van participar activament en les tasques de la Comissió Interdiocesana de Versions Litúrgiques que des del 1966 va anar preparant els textos aprovats per a l'ús litúrgic, que foren publicats en opuscles i llibres —alguns molt extensos, com el *Missal romà*, del qual Editorial Balmes i Publicacions de l'Abadia de Montserrat han fet diverses edicions per a les esglésies. Aquestes traduccions litúrgiques seguiren uns criteris que en bona part havien estat establerts el 1965 durant el II Congrés Litúrgic de Montserrat, en el qual hi hagué una secció de filologia, en la qual van tenir intervencions importants Antoni M. Badia i Margarit, Francesc de B. Moll i Manuel Sanchis Guarner, els més prestigiosos lingüistes d'aquell moment al Principat, a les Illes Balears i al País Valencià, respectivament. En aquests moments resulta difícil d'entendre l'impacte extraordinari que tingueren per a la nostra llengua tots aquests canvis. L'ús habitual del català en el cant litúrgic i en la predicació, i més endavant en les misses de diumenges i festes i de dies feiners i en l'administració dels sagraments, representava una tribuna extraordinària en uns moments en què el castellà era encara l'única llengua oficial i el català una llengua de segon ordre només tolerada en l'àmbit privat i exclòs de les escoles i de les universitats.³¹

L'aportació de Montserrat a la llengua catalana no es va limitar als aspectes religiosos. L'abat Escarré i els seus successors donaren suport a iniciatives importants, com ara Òmnium Cultural, el Congrés de Cultura Catalana, el Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana o el Centre d'Estudis Catalans de París —emparat per la Sorbona—, i obriren el monestir i el Casal de Montserrat del

31. Hi ha informació sobre aquests i altres temes a la meua *Aproximació a la història religiosa de la Catalunya contemporània*, Barcelona, 1973, complementada a *L'Església catalana al segle xx*, Barcelona, 1975, i a «Evolució de l'Església catalana durant el segle xx», a *Església i societat a la Catalunya contemporània*, p. 9-79.

carrer dels Arcs de Barcelona al món excursionista i als escoltes, que aleshores eren malvistos i perseguits per les autoritats franquistes. Tot això, lògicament, va portar problemes i va causar molts maldecaps als successius abats de Montserrat, que tingueren sempre molt clar que havien de defensar els drets dels homes i els drets dels pobles, sobretot quan el papa Joan XXIII va publicar la famosa encíclica *Pacem in terris* i quan el Concili Vaticà II va aprovar la seva constitució *Gaudium et spes*.

D'altra banda, les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, que el 1958 havien començat a publicar la revista *Qüestions de Vida Cristiana*, fundada i dirigida durant molts anys pel pare Evangelista Vilanova, i que el 1966 havien iniciat *Documents d'Església*, dirigits en un primer moment pel pare Hilari Raguer, es van fer càrrec el 1968 d'una revista adreçada als infants, nascuda a l'empara del seminari de Solsona, *L'Infantil* —més endavant anomenat *Tretzevents*—, i començaren a publicar llibres adreçats a nens i nenes. A partir del 1971, per desig de l'abat Cassià M. Just, l'activitat editorial del monestir fou potenciada considerablement i a poc a poc, al costat dels llibres religiosos que mai no hi havien faltat, i de les col·leccions infantils, s'hi van encabir sèries de llibres d'excursionisme i de muntanya, de literatura, d'història, d'art i de tots els aspectes relacionats amb la cultura catalana, sovint en col·laboració amb entitats del país o internacionals, com ara l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes —la secretaria de la qual va ser a Montserrat des de la seva fundació oficial a Cambridge el 1973 fins al 1993—, la North American Catalan Society, l'Institut d'Estudis Catalans —amb el qual Montserrat va tenir sempre una relació privilegiada—,³² la Universitat de València (més endavant Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana), la Universitat de les Illes Balears i tot un seguit d'ajuntaments, de consells comarcals o de departaments diversos de la Generalitat de Catalunya, del Govern de les Illes Balears o dels consells insulars de Mallorca, de Menorca —a través de l'Institut Menorquí d'Estudis— i d'Eivissa.³³

Aquests darrers anys, en l'esperit de posar a l'abast de tothom les riqueses que conté la biblioteca de Montserrat, n'ha estat informatitzat —amb el suport de la Fundació Abadia de Montserrat 2025— tot el catàleg, accessible a través d'Internet, i, en col·laboració amb la Xarxa Lluís Vives, n'han estat digitalitzats íntegra-

32. Cal recordar que el secretari general de l'Institut d'Estudis Catalans, Ramon Aramon i Serra, tenia molt de contacte amb Montserrat i que uns quants monjos eren membres corresponents de l'Institut. D'altra banda, la secretària d'Aramon, Montserrat Martí i Bas, tenia un germà a Montserrat. Més endavant, diversos monjos han estat membres i fins i tot fundadors i presidents de societats filials de l'Institut o bé membres numeraris de la corporació.

33. Per a la història més recent de Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vegeu Josep FAULÍ, «Del no-res a la plenitud en 65 anys (1939-2004)», dins el volum citat *Cinc-cents anys de Publicacions de l'Abadia de Montserrat*, p. 89-123.

ment alguns manuscrits i alguns llibres d'un especial interès, que poden ésser consultats sense cap problema.³⁴ Igualment s'ha fet un acord amb Google a través del qual són inclosos a la xarxa tots els llibres que Publicacions de l'Abadia de Montserrat té disponibles, dels quals consta el títol, el sumari i un vint per cent del contingut. Entre els fons més recents que han entrat a la biblioteca voldria remarcar l'enorme arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, una empresa finançada pel mecenes Rafael Patxot i Jubert i dirigida pels mestres de l'Orfeó Català que entre el 1921 i el 1936 va recollir molts milers de cançons i d'altres elements folklòrics arreu dels Països Catalans, i que quedà paralitzada a causa de la Guerra Civil i de les seves conseqüències. El 1991, els hereus de Rafael Patxot en van fer donació a Montserrat i de llavors ençà n'hem elaborat l'inventari —augmentat un parell de vegades a causa de noves aportacions arribades des de Suïssa— i hem continuat la sèrie de *Materials* de l'Obra del Cançoner que havia estat iniciada abans de la guerra.³⁵

Aquestes ràpides pinzellades donen una bona idea de la simbiosi que hi ha hagut al llarg dels segles entre Montserrat i la llengua, la literatura i la cultura catalanes, en totes les seves manifestacions, i ben en especial del paper que ha tingut el monestir durant els temps difícils de la dictadura de Primo de Rivera i de la dictadura del general Franco. Afortunadament ens trobem en uns moments menys conflictius, però no per això hem deixat de treballar a favor de la nostra llengua, amenaçada per molts costats, i ens esforcem per continuar fidels a l'exemple que ens han donat tants de monjos que ens han precedit.

JOSEP MASSOT I MUNTANER
Institut d'Estudis Catalans
Abadia de Montserrat

34. Per a la biblioteca de Montserrat i els seus fons, vegeu Damià ROURE, *La Biblioteca de Montserrat: Un espai de cultura al llarg dels segles*, Barcelona, 2007.

35. Per a l'Obra del Cançoner, vegeu la meua síntesi «L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya», a *Escriptors i erudits contemporanis: Sisena sèrie*, Barcelona, 2006, p. 195-228, amb la bibliografia essencial, a la qual cal afegir «Nou complement a l'inventari de l'arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya», a *Escriptors i erudits contemporanis: Vuitena sèrie*, Barcelona, 2008, p. 57-89.